

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelat i Stockholm den 10 juli 2020

Mål nr

B 3054-19

PARTER

Klagande

SB

Ombud och offentlig försvarare: Advokat MB

Motpart

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. Stockholms stad

Box 8312

104 20 Stockholm

Företrädd av åklagaren

SAKEN

Grov skadegörelse

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2019-05-10 i mål B 10977-18

DOMSLUT

Högsta domstolen förklarar att det har saknats förutsättningar för hovrätten att avgöra målet utan huvudförhandling.

Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i de delar som målet förklarats vilande, undanröjer hovrättens dom och återförvisar målet till hovrätten för ny behandling.

MB ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av SB i Högsta domstolen med 16 234 kr. Av beloppet avser 12 987 kr arbete och 3 247 kr mervärdesskatt.

Det ankommer på hovrätten att i samband med målet efter dess återupptagande pröva frågan om skyldighet för SB att till staten återbetala kostnaden för försvaret i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

SB har i första hand yrkat att hon ska frikännas och att skadeståndsyrkandet ska ogillas. Vidare har hon yrkat att Högsta domstolen ska undanröja hovrättens dom och återförvisa målet till hovrätten för ny prövning.

Riksåklagaren och målsäganden har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 5.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. SB åtalades för grov skadegörelse genom att den 11 september 2016, tillsammans och i samråd med okända gärningsmän, ha klottrat i en utomhusbassäng som ägdes av Stockholms stad. Enligt åtalet hade hon planerat klottrandet, införskaffat de sprayburkar som användes och tillsammans med tre ytterligare personer dokumenterat händelsen.
2. SB gick med på att hon hade agerat på det sätt som påstods men bestred ansvar för brott då hon inte haft uppsåt att skada bassängen. I vart fall var brottet inte att anse som grovt. Hon är konstnär och händelsen var avsedd att utgöra ett konstverk som gestaltade den kreativa processen och betonade processen framför resultatet. Projektet planerades noggrant och sanering av bassängen var avsedd att ske i direkt anslutning till genomförandet. Beträffande skadeståndet invände hon bl.a. att de kostnader som Stockholms stad hade begärt ersättning för inte enbart avsåg sanering av bassängen. Saneringen var vidare onödigt kostsam och innebar dessutom en förbättring. Det yrkade skadeståndet skulle i alla händelser jämkas, bl.a. eftersom det var oskäligt betungande för henne.
3. Tingsrätten dömde SB i enlighet med åtalet. Skadegörelsen ansågs som grov då skadan sett till saneringskostnaderna varit synnerligen kännbar för Stockholms stad. Staden tillerkändes yrkat skadestånd med undantag för en ersättningspost som avsåg kostnader för projektledare. Hovrätten har fastställt tingsrättens dom.
4. Tingsrätten avgjorde målet efter huvudförhandling. SB begärde att huvudförhandling skulle hållas även i hovrätten och hänvisade till att den bevisning som åberopades i form av bl.a. filmklipp lämpligen presenterades

vid en förhandling. Hovrätten beslutade att målet skulle avgöras utan huvudförhandling.

Prövningstillståndet och frågan i målet

5. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd beträffande frågan om hovrätten fick avgöra målet utan huvudförhandling och vilandeförklarat frågan om prövningstillstånd rörande målet i övrigt.

6. Målet rör särskilt vilket utrymme som finns att mot en parts begäran avgöra ett brottmål i hovrätten utan huvudförhandling, när också ett enskilt anspråk ska prövas.

Huvudförhandling i hovrätten

7. Huvudförhandlingen intar en central plats i det processrättsliga systemet. Detta gäller särskilt för processen i första instans. Trots det är utrymmet för att avgöra mål på handlingarna generellt sett relativt stort.

8. Regleringen om avgörande av tvistemål och brottmål utan huvudförhandling i hovrätten finns i 50 kap. 13 § och 51 kap. 13 § rättegångsbalken. Bestämmelserna är fakultativa. Av båda paragraferna följer att ett mål alltid får avgöras utan huvudförhandling när prövningen inte rör själva saken eller när det är uppenbart att överklagandet är ogrundat. För tvistemål gäller också att detta får ske när klagandens ändringsyrkande har medgetts.

9. En allmän förutsättning för att ett mål ska kunna avgöras utan huvudförhandling är att det inte är nödvändigt att hålla en förhandling på grund av någon annan bestämmelse i rättegångsbalken, t.ex. för att det åberopas ny muntlig bevisning i hovrätten som ska tillåtas eller för att ytterligare frågor behöver ställas till någon som hörts vid tingsrätten (se 35 kap. 7 och 13 §§).

10. Sedan den s.k. EMR-reformen genomfördes gäller att muntlig bevisning i hovrätten som huvudregel ska läggas fram genom den videoupptagning

som gjorts av förhöret i tingsrätten. Reformen har medfört att utrymmet för att avgöra ett mål i hovrätten utan huvudförhandling i praktiken har ökat. (Jfr prop. 2004/05:131 s. 136 ff.)

11. Om saken kan utredas tillfredsställande får ett avgörande på handlingarna också ske när parterna har begärt det eller inte har någon invändning mot en sådan handläggning. Det har ansetts att den möjligheten ska tillämpas med särskild försiktighet i indispositiva tvistemål och brottmål som avser grova brott (jfr Lars Welamson och Johan Munck, *Processen i hovrätt och Högsta domstolen, Rättegång VI*, 5 uppl. 2016, s. 108 ff.). Domstolen har alltid ett ansvar för att den handläggningsform man beslutar om är lämplig.

12. Vid sidan av det nu redovisade utrymmet att avgöra mål utan huvudförhandling i hovrätten finns ytterligare möjligheter enligt de särskilda förutsättningar som gäller för tvistemål respektive brottmål.

Närmare om avgörande utan huvudförhandling i hovrätten

Tvistemål

13. I tvistemål gäller att hovrätten alltid får avgöra målet utan huvudförhandling, om det är uppenbart att en sådan förhandling är obehövlig (50 kap. 13 § tredje stycket). Bestämmelsen ska tolkas restriktivt och med beaktande av 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen och artikel 6 i Europakonventionen.

14. Tillämpningsområdet för bestämmelsen i tredje stycket är begränsat med hänsyn till vad som i övrigt följer av 50 kap. 13 §. I den juridiska litteraturen har anförts att bestämmelsen får aktualitet främst i mål som rör renodlad rättstillämpning och där rättsfrågorna har getts en sådan belysning i tingsrätten eller vid förberedelsen i hovrätten att en huvudförhandling kan bedömas uppenbarligen inte tillföra något av värde. (Se Lars Welamson och Johan Munck a.a. s. 108 f.)

Brottmål

15. I brottmål gäller att hovrätten får avgöra målet utan huvudförhandling när åklagaren har överklagat till den tilltalades förmån, när en tilltalads ändringsyrkande har godtagits av motparten, och när det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening. En grundläggande förutsättning är att saken kan utredas tillfredsställande. (Se 51 kap. 13 § andra stycket.)

16. Vidare gäller i dessa fall att en huvudförhandling ska hållas när en part begär det, om det inte är obehövligt (se 51 kap. 13 § tredje stycket). När bestämmelsen infördes 1984 var kravet likalydande med det som fortfarande gäller för tvistemål; en förhandling skulle hållas om det inte var uppenbart obehövligt. Uppenbarhetskravet togs bort 2016 i samband med uppföljningen av EMR-reformen. Det ansågs vara alltför restriktivt och inte ge utrymme för de fördelar som reformen och den nya tekniken ger. (Se prop. 2015/16:39 s. 48 f.)

17. I förarbetena anges att en utgångspunkt bör vara att en huvudförhandling är obehövlig när en sådan har hållits i tingsrätten, någon ny bevisning inte har åberopats i hovrätten och målet inte rör någon allvarigare brottslighet. Detta förutsätter att det inte är befogat att hålla huvudförhandling av någon annan anledning, t.ex. när hovrättens prövning kommer att innefatta sakfrågor eller rättsfrågor som inte kan lösas på grundval av handlingarna i målet. Vid bedömningen av om en huvudförhandling är obehövlig ska hänsyn tas till den praxis som utvecklats av Europadomstolen om rätten till muntlig förhandling i överrätt. Det framhålls att det svenska hovrättsförfarandet är en överprövning av tingsrättens avgörande, inte en omprövning. (Se a. prop. s. 49 f. och 77.)

18. En inskränkning i möjligheten att avgöra ett brottmål utan huvudförhandling i hovrätten gäller när en talan om annat än ansvar för brott också ska prövas i brottmålet (se 51 kap. 13 § femte stycket). I sådana fall får målet

avgöras utan huvudförhandling endast om talan i övrigt enligt vad som följer av 50 kap. 13 § kan avgöras utan att en huvudförhandling hålls. Det innebär att ett brottmål som innefattar ett tvistigt enskilt anspråk endast kan avgöras på handlingarna om det är uppenbart att en förhandling är obehövlig, i de fall en part motsätter sig det. Skulle situationen vara sådan att det är uppenbart att överklagandet i den delen är ogrundat hindrar det enskilda anspråket dock inte ett avgörande på handlingarna.

Europadomstolens praxis

19. Vid bedömningen av om det finns förutsättningar att avgöra ett mål på handlingarna måste, som tidigare har berörts, hänsyn tas till de krav som följer av 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen och Europakonventionen.

20. I Europadomstolens praxis har karaktären av de frågor som ska behandlas i det enskilda fallet haft stor betydelse vid bedömningen av om en nationell domstol har kunnat avstå från muntlig förhandling med hänsyn till artikel 6 i Europakonventionen. När prövningen har innefattat trovärdighetsbedömningar eller när parterna har haft olika uppfattning om de faktiska omständigheterna har ansetts att det i regel finns en rätt till muntlig förhandling. När en förhandling har hållits i första instans är kravet på förhandling i överrätten inte lika starkt.

21. I ett senare avgörande som rör Sverige har Europadomstolen godtagit att ett mål i överrätten har avgjorts på handlingarna och bl.a. beaktat att rätten haft tillgång till allt material från underinstanserna inklusive inspelningar av förhör (se *Iselsten v. Sweden*, no. 11320/05, 4 November 2008).

Prövningen av om en förhandling är obehövlig

22. I såväl tvistemål som brottmål ska kravet på att saken kan utredas tillfredsställande vara uppfyllt också i de fall där det är aktuellt att ta ställning till om målet kan avgöras utan huvudförhandling med tillämpning av tredje stycket i 50 kap. 13 § respektive 51 kap. 13 §. Bedömningen av om en förhandling är uppenbart obehövlig respektive obehövlig aktualiseras alltså först om denna grundläggande förutsättning är uppfylld.

23. Vid prövningen av om en förhandling är obehövlig måste parternas inställning tillmätas stor betydelse. Det följer redan av lagtextens utformning. Det som kännetecknar dessa situationer är att en part uttryckligen har begärt att en huvudförhandling hålls i hovrätten eller invänt mot ett avgörande på handlingarna sedan frågan om en sådan handläggning har uppkommit. Av uttalanden i både tidigare och senare förarbeten framgår att huvudregeln är att en huvudförhandling ska hållas även i hovrätten när en part begär det (se t.ex. a. prop. s. 48).

24. Det är svårt att ge några detaljerade anvisningar om när det är möjligt att mot en parts vilja avgöra ett mål på handlingarna i dessa fall. En helhetsbedömning måste göras där samtliga omständigheter i målet – i de delar som ska prövas av hovrätten – beaktas. Av betydelse vid den bedömningen är vad målet i hovrätten rör, karaktären av de frågor som ska prövas och de intressen som står på spel för den part som önskar en förhandling. Om det blir aktuellt för hovrätten att pröva omständigheter som inte har varit uppe i tingsrätten talar det för att hålla en förhandling. Om en part har svårigheter att ta till vara sin rätt, t.ex. genom att han eller hon saknar ombud, kan det också tala för en förhandling.

25. De skäl som en part för fram för att en förhandling ska hållas har givetvis betydelse. Domstolen ska dock alltid göra en egen bedömning och beakta även andra relevanta omständigheter. Denna bedömning bör göras

med utgångspunkt i att hovrätternas uppgift är att överpröva överklagade avgöranden, inte göra en fullständig omprövning. Objektivt sett berättigade krav från en part att få lägga fram sin sak för den domstol som i praktiken kan ha sista ordet måste samtidigt beaktas.

26. Mot bakgrund av att bestämmelsen avseende brottmål inte innebär något krav på att en förhandling ska vara uppenbart obehövlig är utrymmet för att gå emot en parts önskemål något större i brottmål än vad som gäller för tvistemål. Detta får anses gälla även om man beaktar de särskilda förutsättningarna i 51 kap. 13 § andra stycket. En begränsning är dock att möjligheterna att avgöra ett brottmål på handlingarna inte ska användas när det är fråga om allvarligare brott (se a. prop. s. 48 och jfr Lars Welamson och Johan Munck a.a. s.110). Dessutom följer av femte stycket att det strängare kravet gäller när hovrätten ska pröva även annat än ansvar för brott (se p. 18).

27. För tvistemålen gäller alltså ett strängare krav. Det ska vara uppenbart obehövt att hålla en huvudförhandling för att domstolen ska kunna gå emot en parts önskemål. En klar situation när så är fallet är när en part i obstruktionssyfte vägrar gå med på att målet avgörs på handlingarna. En förhandling kan också vara uppenbart obehövlig när det är fråga om en renodlad rättstillämpning i hovrätten och rättsfrågorna blivit väl belysta i tingsrätten. Att de omständigheter som parterna gör gällande – faktiska och rättsliga – måste vara så väl utredda att inga avgörande oklarheter finns följer redan av kravet i 50 kap. 13 § andra stycket om att saken ska kunna utredas tillfredsställande.

28. Som en del av den prövning som ska göras måste domstolen också beakta att kraven på en rättvis rättegång kan medföra att särskilda hänsyn behöver tas. Ett sådant exempel är att en huvudförhandling ofta måste hållas i hovrätten för att uppfylla dessa krav när någon förhandling inte har hållits i tingsrätten.

Bedömningen i detta fall

29. SB dömdes i tingsrätten för grov skadegörelse till villkorlig dom och dagsböter. Vidare skulle hon betala skadestånd till Stockholms stad med ca 280 000 kr. Hennes överklagande till hovrätten rörde ansvarsfrågan, rubriceringsfrågan och skadeståndet.

30. Hovrätten skulle inte pröva någon ny bevisning eller några nya omständigheter. Redan målets karaktär talade emellertid för att en huvudförhandling inte kunde anses obehövlig enligt 51 kap. 13 § tredje stycket när SB önskade en förhandling. Särskilt när omständigheterna i ett mål avviker från det vanliga, som är fallet här, kan det vara viktigt för en part att få möjlighet att framträda personligen inför rätten och, själv eller genom ombud, lägga fram sin sak.

31. Avgörande för om målet i detta fall kunde avgöras på handlingarna var emellertid att även frågan om skadestånd skulle prövas i hovrätten. Det innebär att målet i sin helhet fick avgöras på handlingarna endast om en förhandling kunde anses uppenbart obehövlig (se p. 18 och 26).

32. SBs invändningar mot det skadestånd som Stockholms stad begärde var flera och tingsrättens prövning av dem innefattade ställningstaganden som inte var helt okomplicerade. Förutsättningarna var därmed inte sådana att ett avgörande på handlingarna var möjligt, när SB hade invänt mot detta.

33. Den i prövningstillståndet ställda frågan ska alltså besvaras på så sätt att det inte har funnits förutsättningar för hovrätten att avgöra målet utan huvudförhandling. Vid den bedömningen ska prövningstillstånd meddelas för målet i övrigt.

34. Hovrättens handläggning har utgjort ett sådant rättegångsfel att domen ska undanröjas och målet återförvisas till hovrätten för ny behandling.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Anders Eka, Dag Mattsson, Malin Bonthron, Stefan Reimer och Cecilia Renfors (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Charlotte Hellner Kirstein